

ta, però, sigui el riu, sigui la baronia que se'n deriva, notem que és sempre amb *de*, marcant el caràcter lingüísticament secundari de l'aplicació del del castell.

MENCIONS ANT. 984: «--- Comitato Barch. --- castra --- *Fonterubia* --- *Guardiola* --- *Midiuna* --- 5 castro *Fodexo* vel in te. Scti. Martini --- *Villademaier* ---» (on reconeixem Font-rubí, Guardiola de F., Mediona, Foix, St. M. Sarroca i Vilademàger) (perg. orig., § 513 del *Dipl. Cat. Vic*, 431); 20-vi-1067: «castrum de Pontons --- affr. mer. in te. de Castro de *Fodex* 10 ---»; 23-vi-1067 (text semblant): «--- de *Fodex*» (*Li. Fe. Ma.* I, 242.4, 243.15); 1086: «infra term. katri *St. Martini* --- ipso suo molino q. hab. in *rivo de Fodexo*» (*Cart. St. Cugat* II, 388).

I ja sovinteja des del S. XII: 1143 i 1156: «in term. 15 de *Fodex*, in parr. S. Cucuphatis de *Musçarra*» (*Cart. St. Cugat* III, p. 134, cessió repetida, III, 181); 1185: «*Ste. Marie de Foex*» (ibid. III, 302); 1197: «infra terminos castrorum de *Viladamàger* et de *Pontonibus* (qui vocatur de Solanes) et alium infra te. *castrum* 20 de *Fodeix* (qui voc. Rainers)», doc. signat per Eimerich de *Rufodeyx* i B. de Pontons (MiretS., *TemplH.*, 267n.); 1198: «castrum de *Fodex* --- *Fodex* --- *Fodex*» (*Cart. Poblet*, p. 160); 1210, Pere de Banyeres testa: «--- castell Banyeres, Tamarit, Sta. Oliva --- castell de 25 *Fodox* --- de Fiol ---» (MiretS., *ib.*, 228; CCandi, *Mi. Hi. Cat.* I, 74); 1212: «--- in terminio de *Foix* --- *Vespella* ---» (MiretS., *ib.*, p. 330); 1359: castell de *Foix* (*CoDoACA* XII, 32).

És fàcil comprendre la precessió fonètica que denoten 30 aquestes mencions: *Fóðeš* (grafiat *Fódexo* 994, 1086, *Fódex* 1143, 1156, 1198, *Fódeyx* 1197); després, bifurcada en *Fódox* 1210 (assimilació mossàrab típica) o *Foex* 1185 (amb la caiguda catalana de la *c* > *ð*), i finalment *Foix*: l'etapa que almenys gràficament no 35 atenyem fins a les mencions de 1212 i 1359.

L'etimologia és, doncs, el ll. vg. i real *FŌCES* 'congostos, engorjat' (ll. cl. ultracorrecte *fauces*), referit al fonal del peu del castell; i en aquesta zona no reconquerida fins tard (terra de ningú encara a principis 40 del S. XI) mixta de població morisca fins cap al S. XIII, *FŌCES* es presenta amb pron. mixta de fonètica mossàrab-morisca (-E conservada, s → š) i catalana *c* > *ð* > zero (recordem els molts moriscos registrats en aquest temps fins al nòrdic Queralt, per l'arxiver J. 45 Segura de Sta. Coloma). Sobre el ll. *FŌCE(M)*, cat. *fou*, veg. l'art. del *DECat* IV, 155-157.

B) Res a veure no té això amb el FOIX famós, la capital de l'Alt Lluenguadoc, cap del poderós comtat de 50 Foix. Aquest ve simplement del NP llatí tardà *FŪS-CIUS*: probablement derivat de l'adj. *fuscus* 'brú, moreno', 'fosc de color'; com a cognom, *Fuscus* es troba en una inscr. pagana de Tàrraco (*AIEC* VIII, 372); *FUSCIUS* en una de Nîmes, en el *CIL* (*M. Fuscus Ne-* 55 *dymus* XII, 3499) i en una altra inscr. de Nîmes; i el fem. *Fuscia* en inscrs. d'Espanya i d'Àfrica (*CIL* II, 1370; VIII, 9862). El nom *Foix* el tenim també en NLL menors del N. i NO. del Principat, que no poden tenir aquella gènesi mixta de morisca o mossàrab. 60

Podien ser, però, post-topònims de *A*) o encara més, del cabdal nom llenguadocià: El Molí de *Foix* a Oliva (XLVI, 84.1), Masia de *Foix* (o *Cal Foix*) a Tornabous (XLVI, 69.30), *Coll de Foix*, prop d'Alfaràs i de la N. Ribagorçana. Si bé no és versemblant que cap d'aquests pogués ser repetició autòctona de *FUSCIUS* > llgd. *Foix*.

Ja no podem dir tant de la *Torre de Foix*, avui gran mas, amb església advocada a Sant Climent, en terme de St. Julià de Cerdanyola, a l'alt Berguedà (*tóřa dā fōš*, oït allí, 1964, xxxviii, 114.20; CATorras, *Berg.* 268): és a 1h. de l'estació ferroviària de Guardiola, camí de Vallcebre, a prop de la confluència de la ribera de Saldes amb el Llobregat; l'església és d'obra romànica; diuen que ja s'anomena en el S. XII (*Enc. Cat.* noteta anònima); en tot cas la pesta anti-toponímica que imposa preferir els hagiònims faria difícil comprovar l'antiguitat local d'aquest nom *Foix* (majorment perquè en són còmplices tots els arxivers que no renunciïn a ascendir canònicament).

C) De *FUSCIUS* és derivat topo-antronimic *FUSCIANUM*, d'on el nostre FOIXÀ, mun. del B. Emp., a la dr. del Ter, quasi equidistant entre la Bisbal i els Montgrins. Pron.: *fušà*, a Parlavà (Vilopriu, Casac., 1920); id. a Ullà, 1958; gentilici: *foixanencs*, ibid. Com ja va dir M-Lübke (*BDC* XI, 9) i repeteix Aebischer (*Top.*, 91). D'aquí també un sant francès *Fuscianus* (> *St. Fuscien*, prop d'Amiens); i un *Fosianum* que havia existit en el N. de França, segons doc. de 881. Amb -ACUM: *FUSCIACUM* ha donat *Foissac* al Gard i a l'Aveyron, i uns quants noms del Nord: *Foissy*, *Fussy*, *-sey*, *Fussy* (Yonne, Aube, Cher, Côte-d'Or, S-et-Loire) (Vincent, § 60; Kaspers, 85; Skok, § 140, d'Arbois de J., 238).

MENCIONS ANT. 1019, a la Canònica de Girona: «Raimundus Prepositus reliquit mansum unum in *Fuxan* --- et Arnallus de *Cunzels* [leg. *Caiauels*] reliquit medietatem alodii q. hab. in *Fuxan* vel in *Caiauels*» (Villan., *Vi. Lit.* XII, 315.3f.); 1015-8: la comtessa Ermessendis torna al bisbe de Girona «alod *Sti. Johannis de Fuxano*» (Monsalv. xvi, 132; *BABL* III, 392); 1211: *Arnallus de Fuxano*, *Fuxà* (MiretS., *BABL* IV, 22, 21); 1271: «Huguet de Santa Pau roba bous i fuij amb ells a *Foxà*» (Monsalv. xv, 381); c. 1270: *Fuxà* en un poema laudatori d'una dama carlana, en Cerverí de Girona (90.15); 1362: *Fuxano* (Alsus, p. 142). Són erronis els números i les formes en les cites de 881 i 1316, que dona Alsus.

HOMONIMS. *Foixà*, llog. antic en el baix Conflent, te. de Glorianes (encara *Fouixa* en el mapa Min. Int.).

MENCIONS ANT. 1310: *Foxanum* (Alart, *Bu. S. Agr. P.O.* x, 83); 1337: «loci de *Glosianis* et *Suffrunys* et *Foxa* --- *Foxan*» (*Stils de Vfr. de Cjl.*, f° 42v.). Ponsich (*Top.*, 108) hi afegeix *Foyxano* 1519 i *Foixàs* S. XIX.

Un diminutiu *Foixanet* havia existit a Osona: 1111 i 1227 (era un castell: «la força de *Fuxenet* --- en lo terme de Duacastella» (de Doscastells), era te. de Sora